

Fogdö kyrkas brudskrud 1682—1768.

Af

Anders Billow.

Genom det påbörjade inventariseringsverket »Sveriges Kyrkor», hvilket i stor utsträckning bygger på de uppgifter om kyrkobyggnaden, inredningen och inventarierna, som hämtas ur sockenstämmoprotokoll och kyrkoräkenskaper, har i själfva verket yppat sig ett utomordentligt tillfälle att samtidigt för andra ändamål utvinna en stor del af det rikliga och gedigna material till kännedomen om svenska folkets historia, som allt sedan 1500-talets slut under jämn årlig tillväxt lagrat sig i de af hvarje sockens kyrkliga myndigheter förda böckerna. Ett samarbete mellan Nordiska Museet och ofvannämnda inventariseringsverk vid det systematiska genomforskandet af kyrkoarkiven vore sålunda gifvetvis ur flera synpunkter mycket önskvärdt och skulle helt säkert gifva rikt utbyte. Till ett så omfattande arbete vid sidan af museets ordinarie kräves dock törhända i form af penningeanslag och afstående af kompetenta arbetskrafter så stora uppoffringar, att museet under nuvarande förhållanden ej kan mäka dem, hvarför troligen under en längre tid bortåt en part af den kulturhistoriska vetenskapen i landet torde få kämpa sig fram utan stöd af kyrkornas arkivalia. Visserligen skall väl då och då, allt eftersom de upptäckas, komma att bli publicerade sådana mera enhetliga och för aftryckning tillrättalagda dokument ur kyrkoarkiven som t. ex. de genom Nordiska Museets försorg utgifna anteckningarna från slutet af 1700-talet af kyrkoherden Wallenstein i Danderyd¹ och vidare kyrkoherden Lars Hallmans i Blacksta och

¹ »Vidskepelser, vantro och huskurer i Danderyd och Lidingö i slutet af 1700-talet.» Anteckningar af J. P. Wallenstein. Utgifna af E. Hammarstedt. 22 sid. Sthlm 1899; jfr äfven »Ett bondbröllop i Danderyds socken i Uppland 1786» af J. P. Wallenstein,

Wassbro beskrifning från midten af samma århundrade öfver sina socknar, nu nyligen utkommen i tryck.¹ Emellertid blifva dock för ännu äldre tider — 15- och 1600-talen, då kyrkoherdarnas anteckningar aldrig kommo att svälla ut så som under upplysningstidshvarfvet — våra kunskaper därigenom blott föga riktade. Önskar man tidiga belägg för seder och bruk m. m., fordras det ett noggrant excerperande af mera sparsamt förekommande notiser i den långsamma takt, verket »Sveriges Kyrkor» måste underkasta sig, och därför torde beklagligtvis de allra viktigaste upplysningarna tills vidare uteblifva.² Finner en och annan af dem, som medarbeta i »Sveriges Kyrkor», under kyrkoarkivstudiet något, som särskildt frapperar och förefinnes intresse, kan väl i bästa fall, utan att vederbörande skaffat sig djupare insikt på de områden Nordiska Museet önskar tillgodosedda, ett och annat bli framdraget, hvarpå bl. a. följande utdrag om en kyrkas brudskrud få tydas som en bekräftelse.

Med krona, päll och säten bidrogo i allmänhet under 16- och 1700-talen de svenska landskyrkorna till ceremonien och ståten vid kyrkvigsel.³ Ett eller flera extra smycken för bruden förekommer väl också på

tr. i Meddelanden fr. Nord. Museet 1898, s. 49—58, samt N. E. Hammarstedt »Olsmessa och Torsblot», tr. i Fataburen 1915, s. 32—40.

¹ Lars Hallman, »Blacksta och Wassbro soknar» utg. af Sigurd Wallin, Sthlm 1917. Utdrag förut meddelade af Sigurd Wallin i Fataburen 1911, s. 33—42, »En otryckt sockenbeskrifning af Lars Hallman».

² Här må dock påpekas, att protokoll och handlingar från de olika stiftens prästmöten ofta äga ett innehåll nära besläktadt med och ur kulturhistorisk synpunkt till värdet fullt jämförligt med kyrkböckernas, samt att glädjande nog »Kyrkohistoriska föreningen» startat en skriftserie, hvari deras fullständiga publicering påbörjats, nämligen genom utgifvande af »Svenska synodalakter efter 1500-talets ingång», samlade och utgifna af Herman Lundström.

³ Ur de redan utgifna häftena af »Sveriges Kyrkor» må anföras följ. tidiga belägg: Rackeby, Vgd., Bd. I:1; år 1646 inköpte förs. »en Perle Crona till Brudheskrudh», i inv. 1654 kallad »Crona med en pärle kranz». Otterstad, Vgd., Bd. I:1; brudkrona köpes 1656 för 5 rdr. och kallas 1682 »Perlstickarekroona»; inv. 1613 nämner brudpäll. Jfr äfven de å sid. 65 citerade prästmötesförfordningarna af år 1584, hvilka förorda krona och skrud till utlejning åt brudar. Bruket af krona och päll till vigsel, som uppkommer under medeltiden, är till sin utveckling och utbredning intill början af 1600-talet ett för Sveriges vidkommande på grund af ringa litteratur i ämnet för förf. till denna uppsats okänt kapitel, hvilket för öfrigt ej för senare tid kan komma att bli slutgiltigt utredt, förrän en statistik byggd på kyrkböckernas uppgifter föreligger. Den omfattande öfversikten af hithörande ämnen i Troels-Lund, Dagligt Liv i Norden

sina håll, och — ehuru antagligen mera sällsynt — en hel dräkt med alla tillbehör kunde en kyrka äga och underhålla för att mot bestämd afgift tillhandahålla församlingsborna, hvilka därjämte genom stadganden voro så godt som förbjudna att hyra andra skrudar än kyrkans åt sina brudar. Kyrkan i Fogdö, belägen en mil NV om Strängnäs, har en gång ägt en sådan fullständig brudskrud. Numera finnes ingen enda del däraf bevarad; det är endast genom kyrkböckerna man kan lära känna den.

De många upplysningarna om brudskruden, hvilka låta oss veta hela dess historia, hämtas hufvudsakligen ur två volymer — nu förvarade i landsarkivet i Uppsala (Fogdö, Sdml. I. LI:1 och KI:1). Den ena, kyrkans äldsta, i vanligt skrifarksfolio, bunden i rödmålad pergament, må få sitt instruktiva titelblad aftryckt:

Fogdö Församblings
Kyrkio-Book.

Kiöpt ther til Anno 1635. Vthi Wärmesso marcknadht för — 6. Dlr.

Thervthinnan Författas:

1. Annales Pastorum utrisq. Ecclesia, Ifrå Saligh Konungh Gustafs then Förstes tijdh, pag. 1.
11. Kyrckiones orörlighe Inventarium, Sampt thes Åhrlighe Förbättringh eller Förändringh ifrå Phillippi Jacobi, 1635 —. pag. 14.
111. Kyrckionens Åhrlighe Räckningh för Inkomst och Vtgift, ifrå Phillippi Jacobi, Anno 1635. pag. 50.

1 Cor. 4:2

Man söker ibland Skaffare annat intet, än det the finnas mäghe troghne.

Det sist upprättade inventariet i boken är från 1824. Räkenskaperna gå fram till 1736. Den andra volymen innehåller först och främst »Huad som i Sochnestämman slutit är» = sockenstämmoproto-kollen från 1681 till 1752 och därjämte anteckningar om vigde, födde och döde samt in- och utflyttade m. m.¹ Om själfva boken meddelas på titelbladet: »Anno 1688, Köpt uti Samtings Marknad i Strängnäs för 8. Dr. K:mynt».

äger gifvetvis sin tillämpning på svenska förhållanden men bygger likvisst förnämligast på ett danskt material, hvilket fränsedt Sydsverige långt ifrån äger sin fulla motsvarighet hos oss.

¹ 1686 års kyrkolag, 24 kap. 8 §., stadgar hvad kyrkböckerna skola innehålla och har varit rättesnöre, när denna kyrkbok för Fogdö upplades.

I det inventarium, som upprättades 1635 d. 22 maj, då Johannes Westhius inträdde i kyrkoherdeämbetet i Fogdö, finnes antecknad:

»Brudhepelle aff goldt tygh med gröne blomor Nytt och förähradt till kyrkian aff Edle Wälborne Herre Diderich von Falkenberg fordom till Kungsberg 1629 — — — 1.»

Någon mer dylik får kyrkan aldrig, utan ännu i 1824 års inv. redovisas densamma som

»1 st. Gammal brudpell — af brunt halvesiden med Ullfransar. nyttjas aldrig.»

Raden är öfverkorsad och i marginalen läses orsaken: »redan försåld». 1681 hette den »Brudhepelle, noget nött, af blomerat tygh». Detta inventarium, år 1681, uppräknar äfven »Brudestohlskläde af Flamsk — — — 1 st.,» hvilket återfinnes i inv. 1716 med epitetet »Gammalt», men nämnes icke senare. Ytterligare för kyrkvigsel nödiga föremål har kyrkan ägt i hvad som på följande sätt meddelas under rubriken förbättring och tillökelse:

»Anno 1637 — Läth och pastor taga någre stycken brunt gammalt sammet, som hafuer varit en gammal messehaka, men nu lågh obrukelig och förfors, thär af han läth göra små kuddar — — — — — 4 st Till att läggia fram för brudhefolk när the stå fram för altaret. Thär till dunen toges af ett gammalt hyende. Item dunehall och botn af gamble och för obrukelige stycken, som lågo in sacrario och förderfuades.»

»Gammal» redan 1637 tyder på att mässhaken varit medeltida. Sammetens höga kvalitet, då de fyra kuddarna förekomma i alla inv. t. o. m. 1824, visserligen där med tillägget »mycket gamla», talar också för medeltida ursprung.

Brudskruden möter man första gången i protokolls-boken. »Anno 1682 d. 12 Novemb. afhandlades på socknestämman: I. Om Kyrkiones riktiga rekenskap i all inkomst och uthgift ifrån d. 18. juni». Därefter diskuteras »om en organists underhåll och lön», eftersom man fått ett nytt »orgevärk» i föräring, om tiondebodens täckande och bårhuset samt beslutes om anskaffande af sockenskräddare och sockenskomakare. Punkt 6 lyder:

»Samma gång blef och slutit att för kyrkiones medel upkiöpa en brudskrudh att uthläja i församlingen, att kyrkian dher af nogon fördehl ta ga kunde.»

I räkenskapsboken visar sig resultatet af detta beslut först följande år under rubriken »Uthgiften»:

»In Maijo bestältes en Crona i Stockholm och gafs på handen — 30:— (dr.).

Denna blir färdig i lagom tid till hösten, då bröllophen i Fogdö, enligt hvad kyrkböckerna utvisa, gemenligen äga rum. Allt det öfriga, som skulle utgöra brudskruden skaffas nu också och bokföres ordentligt sålunda:

	dr. öre.
»Anno 1683. d. 3. Oktob. köptes brudkläder i Stockholm	
Kiortel af Tubijn fordrat med franskt lärefft, och tröija af attlask .	88: 16.
Förkläde af blommerat Sijdentyg med Spetsar 3 rader ned - - och . .	
röda tafftsbandh uti, som bindas om lifuet	11: 4.
Halskraga med bred Spets uppå, så och ärmstrumpor medh smalare	
Spetsar	13: 8.
Ett halsband af oäkta Diamanter på smala bandh	4: —.
4 st. Smycken på smala band	4: —.
Pärlekedh	—: 24.
Tafftsband röda om armarna	—: 14.
d. 6. Octob. Sölf(ve)rcrona förgylt 40 $\frac{1}{8}$ lodh a 5 $\frac{3}{4}$ dr. kostar 230	
dr 23 öre, när afdrages dhe 30 dr som voro på handen gifna,	
bl(i)f(ver) uthgifften	200: 23.
2. st. Sölf(ve)rkedder 9 $\frac{1}{2}$ lodh a 15 m.	35: 20.
Cronask af koppar	10: —.
Låås till asken	—: 20.
Lööshäär	2: 24.
Bååthfrackt för plåtarna till Stockholm	—: 16.»

Debetsidan lämnar ytterligare upplysningar om brudskrudsköpet och dess konsekvenser. För att gifva en uppfattning om kyrkans ekonomiska ställning vid denna tidpunkt — kyrkan innehar rollen af både penningeinstitut och varuförmedlare i socknen — medtages jämväl några viktigare detaljer ur debetsidans bokföring utan direkt samband med skruden. »Kyrkiones Räckningh ifrån d. 18. Juni A:o 1682. till d. 12. Novemb. ejusdem A:ni», d. v. s. intill samma dag, då sockenstämman fattade beslut om brudskruden, upptager som första konto under inkomster

»Inventarium efter sidst håldne räckningh», hvarunder uppförts:

»Penningar — — 1902 dr. 10 öre; Rogh — 5. tr. försåldes för — — 43. dr.; En Selfverkosa. — försåldes till Brudesölfrets inlösen A:o 1683.»

Räkenskapsårets bokslut har följande utseende: »När uthgifften 91. dr. 30 öre subtraheras af 1963. dr. 8. öre, blifuer ighen till nästa Reckningh behållen summa — — 1871 dr. 10 öre; item Sölf(ve)rkosa — — 1 st.» Brudskrudsköpet nedbringar behållningen nästa år till 1695 dr. 17 öre. Debetsidans öfriga konti äro »Pungpgr, Testamentspgr, Tackseyelsepgr, Intressepgr, Plichtpgr och Förährningspgr». Under den sistnämnda rubriken påträffas i allmänhet endast brudfolks gåfvor till kyrkan på bröllopsdagen. »Förährningspgr» under räkenskapsåret $\frac{9}{9}$ 1683— $\frac{21}{9}$ 1684, då brudskruden kommer i bruk, uppgifvas sålunda:

	dr. öre.
»Anno 1683 d. 28. Octob. Erich i Biörka på sin hedersdag	1: —.
d. 22. Dito Anders i Gredby på sin hedersdag	—: 24.
d. 23. Dito Pähr Pährson i Stora Väsby på sin hedersdag	—: 24.
d. 22. Octob: för brudsölfret af jacob i Vählnäås	5: —.
d. 23. Dito Pähr Pährson i St. Väsby för brudsölfret	5: —.
d. 28. Dito Erich Jonson i Biörka för brudsölfret	5: —.
(1684) d. 23. Juni Lars i Järsta för brudsölfret	5: —.
d. 25. Dito Sold: Nils Nilson för brudsölfret	4: —.
d. 3 Aug: Smeden vijd Ekesåå (?) för brudklädrén allena	2: 8.

Summa 28: 24.»

De båda inkomstkällorna redovisas hädanefter hvar för sig. Under rubrik »För Brudsölfret och dhés kläder» och »För Brudesölfret pgr. lefuenerade» meddelas såsom ofvan hvem, som lånt skrudén ända till 1691, hvarefter under kyrkoherde Collings tid 1691—1715 blott uppges antalet gånger den varit brukad under året och den influtna summan. Hvad man ger på sin hedersdag kvarstår som föräringsspenningar, tills efter 10 år rubriken lyder »Efter wigsel till kyrkan givit år 1694», och då nu alla gifva jämt en daler är väl karaktären af frivillig gåfva försvunnen, hvilket bekräftas af att kontot 1716 omdöpes till »Brudefolks afgift». Rörande denna afgift förekommer ett stadgande i sockenst. prot. 1732 $\frac{18}{5}$, där det heter:

»Slöts at Brudefolks afgift för wigsel skall erläggas vijd lysningssedelens upvijsande hoos kläckaren.»¹

¹ 1686 års kyrkolag stadgar ingen afgift för lysning eller wigsel, men en kungl. förordn. af d. $\frac{21}{10}$ 1698 innehåller bl. a. följande: »ty äre Wij i Näder wordne för-anlätne här med at stadga och påbjuda, Först, at alle Brudefolk wid första Lysningen, etc. —, skola wara plicktige efter deras wilkor, samt Råd och Ämbne, at afläggia någon Allmoso til de Huusfattige». — I hvilken utsträckning lagar och förordningar, hvilka

I detta sammanhang må äfven till styrkande af att icke alla gåfvor med tiden öfvergingo till rena afgifter anföras följande utdrag ur ett sockenst. prot. af den 28 maj 1778:

»Som flere gånger händt, at kyrkogångspenningarne, hvilka hittills blifvit lagde såsom Offer på Altaret ej så riktigt utgådt, i synnerhet då flere än en blifvit på en gång kyrkotagne; ty förestäldte Pastor och Församl. biföll, at Offren hädan efter likasom i andra nästgränsande Soknar afläggas; undantagande wid Brudwigel, då det begärades, at de penningar som då falla för Brud Mässans sjungande må få läggas på Altaret; hwilket bifölls.»

När det 1691 antecknas, hvad sedan förra inventeringen 1681 tillkommit, medtagas ej de 4 st. smyckena på smala band, pärlkedjan, taftsbanden och löshåret, förmodligen endast därför, att dessa äro de obetydligaste och billigaste effekterna, och ej därför att de saknas. Ett silfverbälte och en kedja uppräknas, hvilka äro senare tillkomna. De hafva såsom inköp blifvit specificerade på följande sätt:

»Anno 1685. d. 3 Martij köpt till kyrkians brudskrudh en Sölf(ve)rkedh huijt om $7\frac{1}{2}$ lod a 3. dr. — — 22: 16»; (1689 i juni) »köpt till brud-sölfret ett Sölf(ve)rbälte förgylt, med en förgylt kedh och knapp uppå, som väger så när 52. lod med dhen remmen som bältet är påfäst — — 143: —.»

Vid jämförelse mellan antalet af dem som gifvit på sin hedersdag (= de som blifvit vigda) och dem som betalt för brudskruden visar det sig, att de fyra första åren begagna sig alla par af kyrkans skrud,¹ och dessutom lejes den af ett par i Helgarö och ett i Vansö. Emellertid visar en statistik för det första decenniet, att af 6 brudpar årligen bruka endast 4 par skruden. Dess popularitet har sålunda hastigt sjunkit och visar ingen tendens att stiga trots det kostbara bältet af år 1689, hvarföre på sockenst. 1691 d. $21/9$ beslutes

»Att kyrkiones brudskrud brukas fram för någon fremmande, men när flera brudar äre än en så tillåtes sökia sig annorstädes brudesaker (?), sedan kyrkiones skrud är betingat.»

skolat gälla i hvarje socken och på något sätt förmedlats af kyrkliga myndigheter, hörsammats och efterlevats i olika landsändar, samt huru lokal tradition uppkommit och fortlevat divergerande eller sammanfallande med det allmänt gällande, skall säkerligen blifva känt genom det noggranna studiet af kyrkoarkiven.

¹ Kyrkvigsel torde vid denna tid varit oundgänglig utom för adeln. Carl XI:s rescript och förklaring af år 1681 d. $4/8$ till biskopen i Skåne stadfäster bl. a. »at alla copulationer och barndop skola förrättas i kyrkan, undantagandes in casu necessitatis eller ibland adelen, etc». Först i och med vigselritualet i 1811 års handbok lämnas officiellt full frihet åt alla i detta afseende.

1694 uppgår sammanlagda inkomsten af skruden till 202 daler och utgiften för densamma till 567 dr. och 25 öre, men den har redan lidit så pass af begagnandet, att på sockenst. d. 10 juni d. å.

»Beslöts förfärdigas en ny brudtröia med annatt nödigt till brudskruden».

Härmed sättes i gång, då höstens bröllop stå för dörren.

»10 Octob. Kiöptes till en brudtröia rosut tyg 4 alnar å 3 dr. 16 öre alnen — — 14: —, bråkut lärefft under skiörten 1 aln — — 1: 8, Fiskebeen — — 1: —, Oblekt lärefft till foder 4 alnar, 16 öre alnen — — 2: —, Arbeets löön — — 3: 16, Selfuerskiyr till brudskrufwen — — 1: —, Nytt brudehår — — 3: —.»

Genom denna förbättring blir skruden åter begärlig, men af de i medeltal 8 brudpar som årligen vigas mellan 1694 och 1700 begagna sig i medeltal endast trenne af densamma. 1700—1706 äro brudparen i medeltal endast 4 om året, men antalet stiger och är under nästa 10 år i medeltal 6 med ett anmärkningsvärdt maximum af 13 par peståret 1711. Brudskruden begäres under dessa 16 år endast 1 å 2 ggr. om året.

1715 dör den gamle prosten Colling, och under efterträdaren i kyrkoherdeämbetet, prosten Jacob Garvolius, kommer brudskruden åter till full heder. Vid dennes första sockenstämma i församlingen d. 28 maj 1716 anmärkes bl. a.:

»Såsom Brudskruden wid thenne kyrckian är ofulksomlig; ty beslöts, at thertil kiöpes af kyrckiones medel thet som felas». Bland utgifter detta år förekommer: »d:n 8. Dec. är kiöpt af Sahl Hr Probst Collings Änckia 3. st. Silfr. käd: till Brudeskrudens tillökning, som wäga tillsamman 19¹/₄ lod a. 3 dr. 8. öre lodet — — 62: 18».

Något mer skaffas inte, hvarför församlingen kanske gjorde sitt köp mest för att hjälpa prostens änka, hvilken från d. å. och ända till 1728 årligen som »Änckiehielp» tilldelas 6 dr. Sju år framåt användes nu skruden af 4 utaf de i medeltal 7 brudparen i Fogdö, och från Helgarö beställes den en gång årligen, hvarjämte år 1720 bland dem, som betalt sina 6 daler för Brude-Skruden, äfven märkes »En dräng uti Skäggesta i Barfwa Sochn» (belägen en mil SV om Fogdö på andra sidan Söderfjärden). Man tycks dock ledsna på den gamla skruden — den är väl sliten och gammalmodig — ty på sockenstämma d. 23⁶/₆ 1723 resolveras:

»Brudekläderna skulle köpas å nyo så at Cronan kunde igän blifwa brukelig och åt kyrkan något importera; modet skulle blifwa efter wanligheten kiortel och tröja, på det att the gl. kieder och flere tillhörigheter må kunna brukas».

I hvad mån man till detta beslut kan ha blifvit inspirerad af den samma år nytillträdande kyrkoherden Widberg må lämnas osagdt. På kredit för sept. 1723 har man fört upp efterföljande poster:

»d:n 26: ejusdem: Köpt till Kyrckjans Brudskruf, som följjer: Till Kiortell 13 ahl. kallmink å 13 dr. ahl. — — gör — — 42:—, 3 ahl. Sjdenbast til Tröja å 6 dr. ahl. — — 18:—, 1 ahl. grönt attlask — — 4: 16, 4 ahl. gult läroft — å 1 dr. 4 öre ahl. — — 4: 16, $\frac{1}{2}$ A(?) Bomull — — 1:—, 1 ahl. Canfas — — 1:—, Till silke och trå — — 1:—, hampeläroft til ärmar — — 3: 16, arbetslöhn för tröja — — 3: 16, 1 ahl. Nättelduk — — 3: 24, åtskillige Band — — 1: 4.»

Ofvanstående är hopsummeradt och därefter utfördt i ytterkolumnen — summa 83 dr. 28 öre — och närmast efter följer så en odaterad post med summan direkt utförd: »arbetslöhn för Brudkiorteln til Klockaren: — — 3:—,» hvilket kanske får tydas så, att kjorteln sytts hemma i socknen under det att den mera invecklade tröjan blifvit gjord i den stad, där alla materialierna upphandlats. Såsom »Inventarii tillökning sedan d. 1 Maji 1723» införes därefter:

»1 randig Callminks kiortel», »1 guhl siden-bast tröja», »nättelduk till krage» och »åtskillige slags band».

1724 kompletteras ytterligare med ett förkläde, som kredit utvisar:

»d. 10. Octob: utgifwit för et förkläde af taft till brudskruden — — 14: 29.»

Ehuru kyrkans brudskrud nu är ny, synes den ändock inte riktigt behaga. Klockaren har kanske styrt om att modet blifvit väl mycket »efter wanligheten» utan hänsyn till hur vid denna tid damerna i Strängnäs och på traktens herrgårdar gingo klädda. Vid sockenst. d. $\frac{1}{8}$ 1725 förekommer sålunda som punkt 3:

»Itererades påminnelsen af förre Sochnestämmors sluth at kyrkians brudskrud skall äntel. brukas, och den lika fult betala till kyrkan 6 dr som annorstädes tager brudskrud, när thenna är ledig».

Påminnelsen hjälpte emellertid föga; en allvarligare föreställning behöfdes, hvarför kyrkoherden finner sig föranlåten att i följande form taga upp ämnet vid sockenst. d. $\frac{29}{9}$ 1728:

»Förestältes at kyrkians brudskud måste brukas af alla Församlingens ledamöter af bondeståndet, så at ingen uthom sochnen läjer någon brudskrud, af de ordsaker α) at skruden kostar kyrkan anseenligt, β) kyrkan är bofällig, och behöfwer inkomster till sin reparation, γ) I annor (?) händelse måste hon sälljas, och penningarna på intresse lånas, som mera indraga. Bifföll altså hela Församlingen at bruka kyrkans skrud, och ej låna utom sochnen någon, så framt icke någon will betala till kyrkan lika fult 6 dr. s. mt, som brudskrudens bruk är med belagt; På det sådant skulle beqwämligare skie slöts at brudfolk skulle äfwen wigas i Fregdagspredikningarna, så at när twänne par ville hafwa bröllop i en wecka, skulle det ena paret wigas om Fregdagen och det andra om Söndagen och till at förekomma all oreda och twist om förträdet, der det skulle synas yppare at wigas om Söndagen, så skulle med lättkastning sådant bjläggas, och den som wan sin sak i lättenom, han skalke wara brudgumme om Fregdagen.»

Under hösten efter detta sammanträde wigas ovanligt många par, och enligt räkenskaperna skulle 8 brudar, af hvilka en ifrån Vansö, ha brukat kyrkans skrud. Antalet reduceras dock i själfva verket till 6, ty bland utgifterna 1731 förekommer detta beriktigande:

»Afföras jämwäll the 12 dr. k. m., som Staffan i Sörby och Nils i Brunsåker skulle betala för brudskruden, fast de den ej brukat, efter Försambl:s slunt, och äro obetalta, men 1727 till 28 åhrs debito uptake, med förr ej afförda — — 12: —».

1723 års brudkläder fingo endast en lifslängd af 9 år. Redan på sockenst. d. $7/_{11}$ 1731

»Frågades om Brudskruden skulle försälljas eller förnyas? Hela Församlingen begierade at han skulle förnyas, och skall sedan brukas af hela Församlingen, och den ena wänta på den andra, men den som brukar annan brudskrud, skall likafult betala till kyrkan 6 dr. som hade han brukat des skrud».

Tre månader senare d. $6/2$ 1732 är sockenstämman, och

»Hr Kyrkioherden förestälte åter om brudeklädrén, om der skulle förbättras till klädrén, så måste alla sochnemännerna alle sammans skrifwa under sina namn och bomärke, at de wille låta alla sina barn bruka den, och ingen stå i sina egna kläder; det samtyckte församl.»

Ännu en liten påstötning måste Hr Kyrkioherden göra vid stämman d. 18 maj. Punkt 20 i protokollet lyder:

»Påmintes at innan samtel. Sochnemännen underskrifwa bewillningen till Brudeskrudens förnyande, kan det icke wärkstält blifwa».

Nedan lämnas de utdrag ur räkenskaperna, som angå den till slut anskaffade nya skruden.

»1732 d. 19 Sept: efter bifogad attest köptes till Kyrkiones brudskrud 36 al. rödt och hwitt sattijn à 15 mk:r — — 135:—, 3 al. rödt läreft à 1 dr, — — 3:—, 1 al. nettelduk — — 3:—, 3 al. hampläreft à 6 mk:r — — 4:16, Et par handskar — — 2:—, Et pärleband — — 1:4, 6 al. röda band à 12 öre — — 2:8, 6 lod röd trå 1 dr 16. 1¹/₂ al. Candfass — — 2:24, Arbetslön för Mantaun efter qvitt: — — 9:16, för kiorteln 1 dr 16 öre Särken 1 dr — — 2:16, 5 al. Spetsar kring hals och armar — — 12:16, Et Snörlif 3 dr. en Styfkiortel 3. — — 6:—.»

Dessa poster stå tillsamman, och summan, utförd i yttre kolumnen, är 184 dr. 4 öre. Vidare påträffas:

»1733 d:n 18 Sept: betalt till peruqve makaren M:r Lenning för Brudhåret 18:—»

»1734 d:n 20 Aprill bekom Smeden David Holtz för beslaget och låset på den nya Cofferten till brudskrudens förwarande och förande . 10:16
d:n 30 Dito betaltes målaren Swen Berg som målat kyrkans Coffert, som är giord för Brudskrudens förning 1:16»

»1734 (Sept.-Dec.) Tillförende är förgiätit at uptaga följande Prydelser som till Brudskruden köpte äro nembl:n

1. st: Krants, 6. st: Nählar, 2:ne öronhängen och 3 smycken . 4:—»

När sedan inventarium öfver kyrkans tillhörigheter upprättades 1734, ha vi därigenom blifvit ytterligare tillförsäkrade följande utförliga förteckning:

Kyrkiones Brudskruds tillbehör.

- 1 st. Sölfwerkrona förgylt
- 1 st. Hwijt hårmössa
- 1 st. Brude-hår, af fram- och bakhår och 2 lösa låckar
- 1 st. Krants.
- 1 par Örhängen, med Oächta steenar uti
- 6 st. Nählar med Oächta steenar uti 2:ne *finnas allenast i behåll 1746*
- 1 st. halsband af hwijta pärlor
- 2 st. armband af samma slaget. *finnes allenast ett.*
- 1 st. Giördel med Spänne.
- 1 st. Hwijt Sijden bröstlapp, der på 8 perlsmycken (*be finnes utan perl-smycken.*) 5 oächta diamanter (*finnas intet igen*), 3 pappers smycken.
- 1 st. Mantau af rödt och hwitt sattiner

- 1 st. Kiortel af dito tyg
 1 st. Snörlijf. 1 st. Styfkiortel 1 par hanskar
 2 par lösa ärmor, Et par handkruus med spetsar.
 1 st. halskrage med spets och rimsa
 1 st. Couffert med lås och gångjern at föra brudskruden uti.

De kursiverade anmärkningarna hafva tillkommit vid inventeringen, när kyrkoherde Anders Hammarin tillträdde ämbetet 1746. Denne var kyrkoherde i Fogdö till sin död 1771.

Nu hade praktiskt taget genom ofvan anförda inköp den gamla skruden så när som på kronan blifvit dubblerad, och omodern som den var till alla delar, är det naturligt, att man gör sig af med den. Härom läses i protokolls-boken:

»1733. d. 4 feb. trädde församlingen i sacerstian, hwarest afhandlades som följer:

2. Slöts at det gamla brudsölfret, förutan Cronan, skulle sälljas på auction i Sochnestugan till den mäst biudande, at Kyrkan skulle deruti få penningar igän för de utlagde till de nya brudklädrän.

3. Slöts at Cronan skulle göras om, at blifwa brukeligare med löf uti, så at det sölfret som af Cronan blefwo öfr. den nys wickt skulle användas till betalningen el. arbetslönen, så at omgiörningen intet kostade kyrkan».

Kronans förminskande och dess ändrade utsmyckning blir icke närmare bekant genom räkenskaperna. Egendomligt nog väger den, då den afyttras 1775—76, $\frac{5}{8}$ lod mer än före omgiörningen, hvarföre det borttagna silfret väl ersatts med annat billigare material. Att den verkligen varit hos guldsmeden kan väl dock anses styrkt däraf, att man försäljer den gamla kopparask, hvari den förut förvarats. Visst är emellertid att beslutet i punkt 2 nästan omedelbart går i verkställighet. Debetsidan i räkenskaperna för 1733 meddelar:

»d. 24. feb: auctionerades följande perzedlar af kyrkans brudskrud, efter Församlingens godtfinnande neml.

(1689) Kyrkans Dysing el. Sölfbälte 48 lod (utan remmen) à 4

dr 24. 228: —

(1685) 1 st. hwijt kied med kors signerat (?) $\overline{\text{IHS}}$

$7\frac{1}{2}$ lod à 3 dr dr 21: 24.

(1683) 1 st. dito med förgylt kårs af $5\frac{1}{2}$ lod à 3 dr

6 öre 17: 17.

(1683) 1 st. hwijt kied med kantiga länkar 4 lod à 3. 12: —.

(1716)	1 st. förgylt kied à $6\frac{3}{4}$ lod à 3 dr 7 öre . . .	21: 24.
(1716)	1 st. halfförgylt kied $7\frac{1}{4}$ lod à 3 dr. 7 öre . . .	23: $10\frac{1}{2}$.
(1716)	1 st. förgylt kied med långa länkar $4\frac{3}{8}$ lod à 4 dr 16 öre	19: 22.
(1683)	1 st. gammal kiortel	2: 4.
(1723)	1 st. guhl basttröja	4: 24.
(1694)	1 st. dito af attlask	1: —.
(1723)	1 st. Calminks kiortel	15: 8.
(1724)	1 st. taffts förkläde	4: 16.
(1683)	1 st. sämre	1: 8.
(1723)	2 st. ärmkruus och brudkrage	—: 25.
(1683)	1 st. kopp. ask	9: 14.
	1 st. kopp. penning	3: 20.

158: $24\frac{1}{2}$

Summa för sålde brudskruden 386: 24.

(De år respektive persedlar tillförts brudskruden äro till jämförelse angifna inom parentes, utom för »Kopp.penningen», hvilken ej förut nämnes i samband med skruden.)

1683 års skrud var tillverkad och köptes i Stockholm. Hvarest brudtröjan af år 1694 och den helt nya skruden af år 1723 blifvit upphandlade är icke på något sätt antydt i kyrkböckerna, däremot lämnar ett NB under rubriken »Brudeskrudens betalning» 1732 upplysning om den d. å. inköpta skrudens ursprung. De brudgummar, som i oktober 1732 hyrde skrud åt sina brudar, äro:

»d. 15 octob. Erich Larsson i Hasta	3: — (dr.)
d. 22 Lars Olsson i Jugeby	6: —
d. 29 John Persson i Vällnäs	3: —
d. 29 Olof i Skåninge brukat den gamla	3: —»

Att Olof i Skåninge, som firade bröllop samtidigt med John Persson i V., slapp betala mer än 3 dr. för den gamla skruden, hvilken snart efteråt vardt såld, är ju endast rimligt. Emellertid få de öfriga två lägre afgifterna också sin förklaring, om man fortsätter och läser det omnämnda NB, som lyder:

»Erich i Hasta och Johan Persson i Vällnäs woro efter den nya brudskruden till Westeråhs, och för omaket utfingo the honom för 3 dr hwartera.»

1732 års brudskrud, som blir den sista, får göra tjänst i 35 år och tarfvar gifvetvis under denna långa tid en hel del reparationer

och förnyelser. För fullständighetens skull lämnas här i tidsföljd en afskrift af alla i räkenskaperna dessa år befintliga utgiftsposter, hvilka hänföra sig till brudskruden. Såsom förut äro alla summor angifna i daler och öre kopparmynt.

1738. (Sept.—Dec.) Låtit omgiöra brudehåret i Strengnes — — 18: —

1739. d. 8. Sept: Kiöpt i Vesteråhs til Brudeskruden Spetsar 5 al:r à 3 dr. — — 15: —, Noch 1 st. Krants — — 3: —.

d. 25 Oct. Kiöptes 3 al:r röda Band til Brudeskruden à 18 öre — — 1: 22.

1740. October 14 Til Brudeskruden upkiöpt krage för — — 6: —.

1743. Octobr. För Brudhårets Lagning — — 1: 16.

1745. October. d. 2. Kiöpt til Brudeskruden 4 al. röda sidenband à 18 öre al. — — 2: 8., 1 st: Halsband — — 2: 16., 1 st. Styfkiortel — — 6: —.

d. 3 Ejusdem betalt Puruquemakaren för Brudskrudshåret — — 1: 16.

1749. (Klåckarens utgift) Låtit uplägga Brudhåret i Strengnes — — 2: —.

1750. (Okt.— Dec.) Til Brudkjortelens skoning är köpt: 2 al:r rödt lärft à 1 dr 24 öre al:n — — 4: 12., Röd trå för — — —: 6., Skoningens fastsyende för — — 1: —., För Brudhårets uplagande — — 2: 16., Röda Taftsband til Brudskruden à 20 öre al:n — — 1: 28. För en ny Krants til Brudskruden — — 3: —.

1754. (Jan.—Maj, »Klåckaren Roselius utgifwit.») för Brudhårets uplagande — — 2: —.

1756—57. (Klockaren utgifwit) låtit uplaga Brudehåret för — — 1: 16., Kiöpt et nytt halsband till brudskruden — — 2: 8., Kiöpt 1½ aln röda taftsband til armband åt Brudarna à 18 öre aln. — — —: 27., Kiöpt en ny Krans til Brudskruden — — 3: 24.

1762. (Juli—Sept.) Inspektoren H:r Hedenström köpt i Westeråhs 1 aln Nättelduk til handkrus åth Brudarna — — 14: —., arbetslön — — 2: —.

Under den sista långa dräktperioden äro brudparen i medeltal 9 årligen, och af dessa hyra lojalt de fem paren kyrkans skrud. 1738, 45, 50, och 58 äro, förmodligen i anledning af skedda förnyelser (se ofvan), de största inkomsterna af brudskrudsafgifter att anteckna. Under de 20 åren 1736—56 är sammanlagda summan af dessa afgifter omkring 575 daler. Utom afbränningar för nyinköp tillkommer hvarje år den regelbundna utgiften för rengöringsmedel och tvätt, som måste bestås kyrkans linnekläder — mässkjortor, handdukar etc. 1643 går det åt 8 öre »Till Messekläders twagning». 1648 köpes »Twåål» för 16 öre, och denna summa blir sedan den genomsnittliga, äfven sedan brudskruden tillkommit, ända till 1716. Det året in-

träder en ny kyrkoherde i ämbetet, och förmodligen tack vare denne stiger plötsligt anslaget till rengöringsmedel och håller sig konstant, ända tills den sista brudskrudens sålts, vid 1 dr. 16 öre. Det förtjänar påpekas, att 1689 och ett par gånger under 1690-talet finnes uppgift om att tvålen köptes i Stockholm, och i allmänhet torde man samtidigt ha upphandlat årets behof af olja till klockorna, papper o. dyl. Utom för tvålen betalas efter 1747 årligen 3 daler särskildt för tvättens verkställande. 1729 ^{25/2} är datum för första uppgiften om att kyrkan bekostade rengöring af speciellt brudkläderna, ty då

»gafs kläckaren Olof Ersson för brudskrudens rening och skiötsel — dr. 3: —, d. 28 dito kiöpt twåhl till kyrkoskrudens rening 1: 16.»

Ovisst är dock om brudskrudens tvättbara delar hvarje år följde de öfriga linnekläderna i byken. År 1744 är hvad berörda tvätt beträffar ett märkesår. Intill dess har man endast brukat tvål, men nu köpes

»Stärkelse til kyrkans Brudkläder för — — —: 6, Twål och Såpa til kyrkans Lindkläder rengöring — 3: —».

Stärkelse och såpa blifva därefter årliga utgifter å 1: 16. Tvål nämnes ett par gånger till men ej efter 1754. Stärkelsen torde blifvit använd äfven till mässkjortorna, ty denna vara inköpes fortfarande sedan brudskrudens är såld.

Den stora beredvilligheten under 1730-, 40-, 50- och 60-talen att till vigseln beställa kyrkoskruden visar endast under få och korta perioder några afmattningsstendenser. Vid sockenst. d. ^{28/11} 1736

»Berättade man at Brudeskruden, som kyrkan kåstat mycket på, är i höst af en och annan icke brukad, emot det sochenboerne sig förskrifwit till, och slöts at innan lysningen får begynnas måste brudskrudens betalas med 6 dr. kmt, antingen de bruka honom el. ej, så framt de willja wigas med wanlig brudheder offentlig i kyrkan».

Hur det kunde gå längre fram i tiden, när detta beslut var glömt, om någon försummade att betala för skrudens efter att verkligen ha brukat den — eljest fanns ju prejudikat på hur skulden kunde afskrifvas, då man undandragit sig kyrkans skrud äfvensom den likafullt gällande afgiften — därom gafs besked på en sockenst. 1762:

»Äfwenledes befans huruledes Brudfolket hoos Pär Pärsson i Wiggeby sidstl:ne höst icke betalt de wanl:a 6 dr för Brudskrudens, tilsades altså Sexmannen at dem utfordra.»

Vid denna tidpunkt torde emellertid trots underhåll och rengöring den 30-åriga skruden varit tämligen urmodig och mindre värd att kosta ut 6 daler på. Att detta var allmänna meningen inom socknen framgår af protokollet från stämman d. 15 maj 1763, vid hvilken

»Påmintes af Församlingen at brudskruden wore nog gammal, och at en ny tarfwades. Pastor swarade dertil, at alden stund Församlingens Leda-möter hade nu öfvergifwit deras gl:a sed, och icke woro nögde med en sådan brudskrud, som kyrkan kunde åstadkomma utan wille hafwa brudarna klädde med dyrbara Sidentygskläder, så wore det omöjeligt at kyrkan kunde bestå en sådan brudskrud ty dertil skulle näppel:n förslå alla de medel som kyrkan äger. Utan om Församlingen icke wore nögd at vidare nyttia den gl:a Brudskruden, wille Pastor med församlingen honom bortauktionera, men då beviljades at han måtte få blifwa, och nyttias så länge möjligt wore».

Under de tre följande åren tages den ytterligare i bruk 14 ggr., men 1767—68 blott 2 ggr. Sista gången det i protokollsboken införes något om brudskruden blifver efter sockenstämma 1768 »Fierde dag Pinges», då för det 4:de

»Talles om den gamla kyrkians Brudskrud, hwilken nu aldeles casserades såsom oduglig, beslöts at den kunde med första bortauktioneras, men kronan behållas och utlånas emot 3 dr. kppmt hwarje gång».

Som inkomster nästa räkenskapsperiod, 1768—69, äro uppförda följande poster:

»För kyrkians krona — — 12:—, För den gamla bortauktionerade Brudskruden — — 49:28, Lars Ersson i Bärby betalt för Brudskruden — — 6:—».

Därefter ända till 1775 lånas en à två ggr. årligen »Brudkronan» el. »Kyrkokronan». 1770—71 betalas »För kronan och pellen ifrån Kungsberg — — 3: 24». Afgift för pällen är för öfrigt icke omnämnd i kyrkböckerna.

Snart är äfven den gamla brudkronans tid ute. Man säljer den, men endast för att köpa en annan mindre och modernare samt billigare i stället. Debet 1775—76 ger följande upplysning -- protokollen tiga:

»Efter Församl:s åstundan försåldt den gamla Brudkronan i Stockholm, och därföre fått enl:t qvitto, för $40\frac{3}{4}$ lod, à $7\frac{1}{4}$ dr pr lod — — 295: 14».

Denna försäljning skedde möjligtvis samtidigt med inköpet af den nya.

»1776 d. 16 Januarii inlöst en Brudkrona i den gl:a försåldas ställe, efter församl:s åstundan — — 278: —.»

Hufvudändamålet med denna uppsats får nu anses uppfyllt. En så vidt möjligt fullständig och efter en någorlunda naturlig kronologi ordnad och nödtorftigt bearbetad citatsamling, belysande Fogdö kyrkas brudskrud under hela dess existens, har blifvit meddelad. Värdet af dessa kyrkoboksutdrag är dock tills vidare ringa. Det återstår först och främst sammanställandet af alla de upplysningar som till äfventyrs finnas om andra dylika kyrkobrudskrudar, hvarigenom, med parallell kännedom om det samtidiga bröllopsskicket m. m. i respektive orter, skulle ernås en tillfyllestgörande kunskap om brudskrudsinstitutionens uppkomst och utveckling. Därefter vore det önskvärdt att få veta brudskrudarnas utseende, hvartill man kunde nå genom ett uppletande af bevarade tillbehör och genom bearbetande af de dokumentariska upplysningar om dräkterna, som kyrkböckerna innehålla, samt genom ett fastställande af de för de olika dräkternas utseende bestämmande eller åtminstone influerande tidsmodens både allmänna och — på grund af de olika tillverknings-orternas lokala betingelser — särskilda karaktärer.

Hur stor utbredning bruket haft, att låta kyrkan själf hålla sockenborna med fullständig brudskrud, kan icke för närvarande med ledning af i tryck tillgängliga lagar och författningar afgöras. Ett synodbeslut från Strängnäs stift redan så tidigt som 1584 innehåller emellertid två i detta sammanhang synnerligen viktiga punkter, hvilka åtminstone för detta stift antyda förekomsten af kyrkobrudskrudar och kyrkokronor vid slutet af 1500-talet.

»XII Kyrkiones kläder, som vtlånes til bröllops prydingh, skole vtfåes aff oekonomo Ecclesiae och tagas legor aff huartt stycket såå myckit, som likast kunne wara. Men inthet skal vtlånes aff the kläder, som brukes i kyrkione. XIII. At vtaff kyrkiones silffuer, som fåfengt ligger, skal göras en krone til at vtleias til brudewigning för visse peningar kyrkione til hielp.»

Af kyrkböckerna från Fogdö framgår, att 1635, då inventarium upprättades, och under de 46 följande åren ägde denna kyrka ej någon brudskrud eller krona, hvarför troligen ingen obruten tradition från 1500-talets slut byggande på detta synodbeslut varit or-

saken till sockenmännens beslut på stämman 1682, ehuru den åsyftade punkten i sockenstämmoprotokollet 1682 visar stor öfverensstämmelse med det citerade ur synodalakten 1584. Kyrkoordningen 1571 saknar bestämmelser om särskild skrud vid vigsel, men bruket af pell torde ägt häfd hvarpå detta stadgande tyder:

»Öffuer the qwinno som tilförene haffuer warit gift | och warit under Kyrkiopellet (som the kallat) skal Presten efter thet sätt | som och för warit haffuer | icke annom gång läsa eller siunga Benedictionem nuptialem | ehwadh hon är yngre eller äldre. Är thet ock en ung qwinna som framkommer | och tilförenne icke haffuer warit under Pellet | öffuer henne brukar man Benedictionem etc.»

På kyrkolagstiftningens område arbetas under nästan hela 1600-talet med stor ifver, och många goda förslag ligga till grund för den slutligen antagna Karl den elftes kyrkolag af år 1686. Beträffande den skrud bruden brukade bära under vigselceremonien äger den något intresse för lagstiftarna endast därigenom, att den möjliggör ett för den närvarande menighetens moraliska uppfostran nyttigt skiljande mellan kyska och okyska brudar genom att tillstädja den största, mest tilltalande ståten åt de förra, men en betydligt stympad och afskräckande åt de senare. Hur pass långt man kunde våga gå i sitt gynnande af dem som hade anseende för att vara kyska på de bevisligen okyskas bekostnad, det är den brännande frågan. Stiftsynoden i Uppsala 1611 rör vid ämnet i punkt 3:

»Om them, som äre hafuande eller belägrade, när the wiias, huad kläde-drächt eller hufuudt bonat the skola hafte, om the skulle bäre krona eller kranz. Responditur: Ther om skulle rådslås til disstingen, och göras ordning och åtskilnad på etc.»

Joh. Rudbeckius, biskop i Västerås 1618—1646, har till ledning för prästerna i sitt stift hopfogat en kyrkolag, hvari tages hänsyn till efter år 1571 fattade kungliga, riksdags- och prästmötesbeslut, och i denna är intaget följande, som rör brudarnas genom olika utstyrsel bestämda rangordning:

»14. The brudar, som af sina män förkränckte ähro, för än the wyias, hafwe ingen crono vthan en krantz allenast medh techt hufwudh, håldt håår och nogot silfwer om bröstet; men the, som ähre falne i lönskelägher och kunna af androm blifwa till echtskap uptagne, hafwe itt hufwudhklädhe på

hufwudhet medh een lijten flätter krantz, och mindre silfwer än the andra om lijfwet. Samma hufwudklädhe skola the enkior bruka, som vthi sitt enkieståndh sigh medh leghersmål förseedt hafwa. Ord. Öreb. Art. (1617) — 15. Om nogor qwinna går till kyrckio och låter sigh wyia medh vthslaghet håår, crono eller två krantzar, och thet warder befunnit, at hon war hafwande eller beläghrat, tå hon wigdes, så skall hon bötha till kyrckian, ther hon wijes fyra daler. Arosiæ anno 1620. Sed prius constitutum.»

Helt visst ha ofvanstående bestämmelser i hufvudsak tillämpats i Västerås stift äfven under efterträdarens, biskop Olof Laurelius' tid, 1647—1670, ty denne, som äfven var en verksam kyrkolagstiftare, har i sitt stora lagförslag följande lydelse på punkten angående brudskrud:

»Ingen brudgumme eller brudh skal wara tillåtit at kläda och pryda sigh öfuer sitt stånd. En jungfru prydes medh crono och utslagit håår. En åhrlig Enkiebrudh medh dook och kåpa, eller elliest sina egna hederskläder. Fästemoör, som hafua för wigningen låtit besofua sigh af sine fästemen, bäre allenast krantz medh upbundit håår och swart plätt i nacken, eller frije sigh ifrån honom medh böthe. En krenckt Enkiobrudh hafue allenast hufuudkläde utan myssa. Fästemoör, som hafua beblandat sigh medh sine fästemen, och reda fåt barn, för än the komma til wigningen, gånge medh hufuudkläde och en krantz uppå. En Enkiebrudh i lijka fall, hafue hufuudkläde, En lösekona gånge medh hufuudkläde allena, utan nogon krantz uppå. The pijgor, som hafua låtit besofua sigh af sine fästemen, och liugit sigh til kyska brudars skrudh, när the ther medh beslagne warda, skola theas, tillijka medh fästemannens namn på predikestolen nämnas, och genom predikanten sin brott ther affidia, eller löse thetta straffet efter råd och ämne, medh en anseenligh penning til Capitlet, Kyrckian och the fattiga.»

Ett förslag af doct. Erik Emporagrius, sedermera, 1664—1674, biskop i Strängnäs, afviker rörande brudskruden i några detaljer:

»Fästmö, som före wigningen hafwer låtit besoffwa sigh af sin brudgumme, bäre allenast krantz eller laadh med upbundit håår och swart plätt i nacken, eller frije sigh ifrå honom med allmoso. Hafwer hon för wigningh födt barn, gånge med hufwudkläde uthan myssa. Enkiebrud, kränkt af sin brudgumme, skal gåå medh hufwudkläde och myssa, doch utan all annor prydnings. Hafwer hon födt barn, ware samma lagh, som medh kränkt fästemoö, som födt hafwer. Lösekonor gånge medh hufwudkläde, krantz eller bindel uppå, och stoor swart plätt i nacken.»

Kyrkolagen 1686 slopar alla dessa detaljbestämmelser och stadgar endast att »The Ceremonier, som antingen efter Wåre Förordningar och Stadgar, eller loflig sedwana, wid Bröllop pläga brukas, måge ey förändras, eller förnyas».¹ Paragrafens fortsättning uppmanar prästerna att i alla händelser afråda ifrån all öfverflödighet och är sålunda i samklang med 1660-talets upprepade stadgar och påbud angående afskaffande af åtskilliga missbruk och oordningar vid de olika ståndens bröllop och jämförliga tillfällen gående ut på bl. a.

»at Tienste folck, och dheras wederlikar, ey allenast vthi dheras Bröllop vthan och altijdh, sampt i hele Lefwernet, icke drage lijka kläder medh them som förnämare äre» etc.

Fogdö-skruden måste anses bryta häremot, då man väl får betrakta den som en dräkt efterliknande de högre ståndens. På ett »Samtelige Allmogens allmänne Beswär» följer Kongl. Maj:ts nådiga resolution d. ²⁵/₅.1720, hvari förekommer följande paragraf:

»Hwad menige Allmogen, til hwarjehanda olägenheters samt förargelsers förekommande, underdånigst begiärer, det icke allenast alla Kyrckior, som hafwa medel därtil, måtte efterlåtas, at kiöpa sig Brudskruder och Barn-Christningz-kläder på det Allmogen, emot en skiälig wedergiällning til Kyrckian igen, må sig däraf wid tillfällen få betiena; utan ock, at hwar och en må ståå fritt at ombedia den honom hälst behagar til Brudfrämja eller Fadder, det wil Kongl. Maj:t i nåder hafwa lämnat til Sockne-männernes och Kyrkiowärdarnes eget behag, så at hwar och en Församling, som will och förmår til Kyrckian förskaffa Brudskrud och Barn-Christningz-kläder, sådant skall wara efterlåtitt; så skal det ock stå i hwars och ens frijhet, at taga och biuda til Brudfrämja eller Fadder, hwem de sielfwa hälst wilja, och bäst äro betiente med; allenast de ej taga Faddrar af Främmande Religion».

Som svar å ett senare »Presterskapets Beswär» resolverar Kongl. Maj:t d. ¹⁴/₉.1731 bl. a.:

»I öfrigt ser Kongl. Maj:t hälst, thet Brudet folket, efter Allmogens nu gjorda underdåniga föreställning, infinder sig wid wigseln med sina egna kläder. Men ther Bruden änteligen skulle wilja wara annorledes klädd, lämnas henne, at låta kläda sig af hwem hon wil.»

Af dessa Kungl. Maj:ts resolutioner framgår tydligt att brudskrudsinstitutionen varit så pass utbredd och inrotad, att man

¹ Samma stadgande förekommer i lika ordalydelse i Kongl. Stadg. om oordn. hos adeln d. ¹⁷/₁₂.1644.

nödgats tolerera den. Emellertid kan nu icke uppgifvas mer än följande tre kyrkor, alla liggande i trakten af Strängnäs, hvilka haft fullständig brudskrud, nämligen: Vansö, Härad och Ytter-Selö.

På Nordiska Museets exposition 1910 af kyrkligt silfver från Strängnäs stift i samband med Strängnäsutställningen visades bl. a. en samling brudkronor, däraf en från Vansö (grannkyrka till Fogdö).¹ 1736 (enl. räkenskaperna) skaffade denna kyrka både ny bruddräkt

Fig. 1. Brudkrona af silfver. Vansö, Södermanland.

och ny krona — förut ägde man »en gl. pärlkrona» och en »Silf(ve)rkrantz».² Möjligen — saken blir afgjord efter noggrann genomgång af arkivet — bjuds genom denna upplysning en datering af kronor af denna form. Törhända hade också Fogdökronan efter omgörningen 1732 ett snarlikt utseende, fig. 1.

¹ Om dessa brudkronor se: Gustaf Upmark, »Silfverföremålen i Strängnäs stifts kyrkor» i Utställningen af äldre kyrklig konst i Strängnäs 1910, Studier II s. 178—180.

² Denna märkliga silfverkrans förvärfvades 1846 till Statens Hist. Mus. och är publicerad i Hildebrand, Sveriges medeltid I, s. 101, fig. 10, samt Troels-Lund, Dagligt Liv i Norden X, s. 201, fig. 51.

Från Fogdö socken är genom en i Fataburen 1913, s. 110, publicerad teckning bekant utseendet år 1806 af den dräkt, en brudpiga brukade bära. Fig. 2. Hon har

Fig. 2. Brudpigedräkt på Fogdön i början af 1800-talet.

en peruk, som väl icke kan vara äldre än från 1770-talet, då ju kyrkan icke längre äger någon skrud, men snörlif, styfkjortel, pärlhalsband och armband, jämte de förmodligen lösa ärmarna med sina band äro detaljer, som mycket väl kunnat ingå i brudskruden af år 1732, d. v. s. brudpigedräkten kan antagas i sin form 1806 ännu stå i starkt beroende af traditioner från kyrkans dräkt, och i densamma kunna mycket väl ingå tillbehör från den bortauktionerade kyrkobrudskruden. Säkert är att dammoderna från omkr. 1800 representeras icke af någon enda detalj i den rika utstyrseln. När ett fylligare material till kännedomen om brudskrudar föreligger och bjuder större möjligheter att anställa goda dräktanalyser, kommer helt visst denna

brudpigedräkt att lämna bättre hållpunkter för bedömandet af brudskrudarnas utseende åtminstone i Strängnästrakten.